

Cuvinte-cheie: semn lingvistic, limbă, vorbire, competență, performanță, lingvistică cognitivă, structură conceptuală, rețele ale limbajului, încorporare, spații mentale, teoria schemei, cadru semantic, semantica cognitivă, lingvistica textului, desemnare, creativitate lingvistică, teoria amalgamării, teoria domeniilor, metafora conceptuală, Andrei Bodi, grupul de la Brașov, limbaj prozaic, poezia cotidianului, teoria lumilor posibile, teoria lumilor discursive.

„Rețele ale limbajului. Andrei Bodi – existența ca mod de poezie” este o temă de cercetare legată de modul în care se construiește o viziune poetică printr-un set de trăsături simptomatice pentru o poezie directă. Complexitatea cercetării vizează mai multe aspecte: bibliografia străină destul de recentă și de puțin exploatată, perspectivele teoretice extrem de puțin aplicate în domeniul poeziei (puține modele teoretice), oportunitatea de a deschide o nouă direcție de interpretare aplicând modele de analiză din domenii variate: lingvistică, psihologie, poetică cognitivă semantică, stilistică, antropologie, pragmatică.

Obiectivul central al lucrării este direct legat de valorificarea existenței „ca mod de poezie”¹, într-o manieră aplicată, raportată la felul în care se construiește și se manifestă un discurs poetic transparent. Literatura este o formă specifică a experienței cotidiene – în această idee, cogniția este parte esențială a capacității noastre generale de a desprinde sensul lumii. Cercetările recente din lingvistica cognitivă probează că sensul nu se regăsește tot atât de mult în limbaj, pe cât este accesat de acesta, limbajul fiind produsul unor procese cognitive globale care permit omului să-și conceptualizeze experiențele. Teoriile lor lingvistice devin suportul unor teorii literare, în sensul în care textele literare sunt produsul unor minți conștientizatoare, iar interpretările lor, în egală măsură, sunt fixate în contextele socio-culturale și fizice în care au fost create și sunt receptate.

În plan secund, se vizează interferența rezultatelor derivate din cercetările specialiștilor asupra limbajului, din perspectivă cognitivă, respectiv integralistă. Fiind un domeniu încă aflat în evoluție, puțin formalizat în teoria literară, poezia cognitivă este un instrument a cărui

---

¹Andrei Terian, *Existența ca mod de poezie*, în Ziarul de Duminică, 26 ianuarie 2001 (n.n. Sintagma din titlul articolului este aplicată de criticul literar poeziei pe care Simona Popescu, membră a Grupului de la Brașov, o publică în volumul *Lucrări în verde sau Pleoara mea pentru poezie*, editura Polirom, 2006 și caracterizează un unghi particular de concepție pe care se configurează poezia sa, anume realitatea vieții cotidiene.).

utilitate se dovedește în explicitarea proceselor de raționament, respectiv de structură și de conținut, pe care textele literare sunt bazate. Deși nu dispune de un aparat terminologic bine conturat, regăsindu-se doar posibilitatea de raportare la lingvistica cognitivă (stilistica cognitivă, semantica cognitivă), acest domeniu de lucru ne pune la dispoziție o teorie literară originară atât din limbajul textelor literare, cât și din strategiile lingvisticii cognitive la care lectorii recurg pentru a le înțelege.

În altă ordine de idei, odată cu teoria metaforei cognitive, această figură semantică intră în sfera fenomenelor lingvistice care deschid multiple perspective de interpretare. Semantica cognitivă vede metafora ca un fenomen care creează conținuturi cognitive noi sau domenii conceptuale ale gândirii în cadrul unor spații mentale, anterioare și/sau independente de funcționarea limbajului. Această considerație accentuează necesitatea identificării unui numitor comun al celor două direcții, în scopul valorificării schemelor imagistice și a metaforei conceptuale, în studiile de orientare integrală.

Reprezentarea conținuturilor de-a lungul domeniilor este preluată de cercetările integraliste asupra metaforei, cu diferența că lingviștii integraliști consideră aceste conținuturi ca fiind lingvistice. Orientările recente ale lingvisticii cognitive la care vom face și noi referire aduc în discuție, în afara metaforei conceptuale, metafora primară ca metaforă discursivă, adică de natură lingvistică. Aceste considerente ne determină să urmărim argumentele celor două direcții, care nu pot elucida sau epuiza complet subiectul, dar deschid perspective de cercetare menite să sprijine rezolvarea punctelor conflictuale existente în dezbateri; orice aspect criticabil devine, cu siguranță, o sursă de inspirație pentru un studiu nou care corectează/îmbunătățește problema respectivă.

Necesitatea unui astfel de demers teoretic și analitic este determinată de lipsa unui studiu de factură lingvistică asupra limbajului poetic al lui Andrei Bodiș, a cărui poezie a constituit un aspect complementar, în raport cu activitatea sa de critic literar, respectiv de profesor universitar.

Din punct de vedere al conținutului, cercetarea pornește de la considerațiile teoretice formulate de critica literară sau de Andrei Bodiș însuși, alături de punctele de vedere ale altor poeți ori critici literari emblematici pentru modelul poetic optzecist, respectiv nouăzecist, asupra aspectelor tematice sau de direcție literară.

Gheorghe Crăciun, Alexandru Mușina, Ion Bogdan Lefter, Andrei Terian, Radu Vancu, Mircea Cărtărescu, Simona Popescu sunt doar câteva dintre numele la care se va face referire.

În egală măsură, se va folosi o abordare interpretativă, căci, centrul de interes al acestei cercetări nu este stabilirea relațiilor de tip cauză-efect, ci studiul modalităților în care poetul

nuanțează fațetele limbajului și modalitățile de expresie prin care se exprimă reperele tematice pe care se structurează relația sa cu lumea, cu sine, cu Logosul. La acest nivel, se vor prezenta teoriile și principiile cognitivismului lingvistic/poeticii cognitive, așa cum se regăsesc în lucrările de specialitate ale lui George Lakoff, Gilles Fauconnier, Mark Johnson, Charles Fillmore, Leonard Talmy, Margaret Freeman, Peter Stockwell, Raymond Gibbs Jr., Gerard Steen, Joseph Grady, Marie-Laure Ryan, Joanna Gavins, Ernestine Lahey, Elena Semino. Reperul bazal al cercetării îl constituie ceea ce se înțelege prin semn ca entitate conceptuală prin care se reflectă realitatea.

Analiza lingvistică va furniza suport interpretărilor din mai multe perspective. Specificul și necesitatea acesteia ca metodă de investigație textuală va aborda textul poetic ca unitate a comunicării (din perspectivă pragmatică, semiotică, gramaticală), contextul, conotațiile implicite ale contextului, structura (literalitate, ambiguitate, viziune, metafora cognitivă/lingvistică, simbolul), analiza nivelurilor limbajului, enunțarea. Subiectivitatea, intersubiectivitatea, conceptualizarea experienței și, în mod particular, semnul lingvistic devin axe ale definirii semnificațiilor lingvistice în context poetic, dintr-o perspectivă dinamică.

Limbajul este cel mai clar mijloc de exprimare a sistemului nostru conceptual, prin urmare abordarea pe care o avem față de lingvistică – știința limbajului – se concentrează asupra acestui aspect, anume că limbajul este una dintre componentele sistemului nostru conceptual, alături de alte capacități cognitive cum ar fi: emoțiile, percepțiile, procesele de abstractizare, categorizare și raționament. Această modalitate de a ne raporta la limbaj este cunoscută drept perspectivă cognitivă² și se concentrează asupra felului în care dimensiunea conceptuală a omului se reflectă în limbaj.

Primul capitol, „Teoria limbajului”, este o introducere în noțiunile elementare ale limbajului și ale lingvisticii, pornind de la ceea ce se înțelege prin noțiunea de semn. Acesta este obiectul de analiză al semioticii, disciplină a cărei preocupare o constituie sistemele de comunicare, de orice natură, specifice atât oamenilor, cât și necuvântătoarelor. Încă din Antichitate, semnul a fost reprezentat ca model triadic. Prima configurație îi aparține lui Aristotel, pentru care semnul, ca obiect material, este un substitut simbolic „al stărilor de suflet”³. Investit cu natură spirituală și de Sf. Augustin, semnul este raportat la obiectul pe care îl desemnează prin intuiția lăsată de obiect în conștiință. În plus, semnul, ca lucru, excede

---

²René Dirven & Marjolijn Verspoor, *Cognitive Exploration of Language and Linguistics, Preface*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2004.

³Aristotel, *Categorii. Despre interpretare*, Ed. Humanitas, București, 2005, p.196.

propria-i materialitate prin desemnarea a altceva ce nu este semn, ci formă imaterială a semnificației. Mai departe, Saussure introduce termenii de semnificant (cel ce semnifică) și semnificat (ce este semnificat), pe care le vom numi imagine sonoră sau forma cuvântului, respectiv concept ori sens.

Operația de sincronizare dintre semnificant și semnificat dezvoltă semnificația care este astfel modalitatea de funcționare a semnului lingvistic. Fundamental, semnul lingvistic reflectă realitatea obiectivă în conștiință, prin conceptualizare. Procesul de conceptualizare a acestei realități se concretizează prin modul în care semnificatul intră în relație. Semnificantul este componentul activ, esențial în constituirea semnificației, nu doar prin raportul fundamental pe care îl stabilește cu semnificatul în vederea realizării semnului lingvistic, ci și prin actualizarea permanentă a semnificației, dat fiind că este concretizarea materială a unui conținut sonor, reflectată în planul conștiinței ca abstractizare și generalizare. Imaginea acustică asociată semnificantului este dimensiunea sa interioară, prin intermediul căreia semnul lingvistic e investit cu natura socială și devine limbă. Dimensiunea exterioară a semnificantului, care include, prin extindere de sens, „parole” (Saussure) și norma (Coșeriu) se particularizează drept vorbire. Ea este generată de relația specifică dintre imaginea acustică și cea auditivă: prin prima, relaționează cu conceptul din alcătuirea semnificantului, iar prin cea de-a doua, implică realitatea fizică a secvenței sonore.

În altă ordine de idei, semnificatul este, înainte de orice, conceptul, adică rezultanta abstractizării și a generalizării subscrise planului existențial. El funcționează ca reprezentare specifică, individuală, când semnul lingvistic face trimitere la componenta experiențială a alocutorilor în momentul generării sau actualizării referinței. Așadar, semnul lingvistic este o structură de natură psihică, raportată sistematic la relația dintre semnificat și semnificant, fără de care semnificația nu ar putea exista. Dihotomia limbă-vorbire îi este atribuită, în general, lui Saussure, și se întemeiază pe distincția „între limbă - ca tehnică a vorbirii sau competență lingvistică, - și vorbire ca realizare a unei tehnici lingvistice sau activitatea lingvistică concretă.”⁴ În același sens, Noam Chomsky recurge la termenii competență (competence) și performanță (performance) pentru a delimita între capacitatea de cunoaștere a limbii de către vorbitori și utilizarea limbii în situații concrete. Deși Chomsky⁵ admite că termenii „competență” și „performanță” sunt înrudiți cu distincția „langue-parole” a lui Saussure, atrage atenția că, în ceea ce privește competența, se apropie, mai degrabă, de concepția humboldtiană

---

⁴Radu Drăgulescu, apud *Lingvistica generală*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p.47.

⁵Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, The MIT Press, Massachusetts Institute of Technology, 1965, p.4.

asupra limbii, considerând-o drept „a system of generative processes” – un sistem de procese generative, și nu „a systematic inventory of items”- un inventar sistematic de lucruri, precum consideră Saussure limba.

Corelate, evident, prin aceea că vorbirea recurge la limbă pentru a fi înțeleasă și pentru a produce efecte, iar limba se instituie prin vorbire, cele două noțiuni sunt delimitate de savantul genevez pe baza unui principiu dihotomic: social-individual. Limba este un produs social și un element constitutiv al limbajului de factura colectivă, în timp ce vorbirea este un act specific individual prin care se manifestă limba ca activitate.

Pentru Coșeriu⁶ „limba” și „vorbirea” sunt momente „simultane și inseparabile” ale unei realități unice pe care o numim limbaj, prin urmare, limba este perceptibilă în vorbire, ca proprietate a acesteia. Totodată, lingvistul apreciază că, cunoașterea lingvistică este implicată de competența lingvistică, iar performanța presupune manifestarea practică a acestei cunoașteri. Cele trei competențe specifice pe care le menționează - elocuțională, idiomatică și expresivă-sunt, în fapt, niveluri ale limbajului care se referă la a ști să vorbești în general (elocuțională), a ști o limbă (idiomatică) și a ști să vorbești în contexte determinate (expresivă).

Acestor competențe li se asociază trei valori semantice: designația, care orientează desemnarea spre sfera extralingvisticului, semnificația și sensul. Prin desemnare, accedem într-o realitate a lucrurilor și o percepem ca atare prin intermediul limbajului. Acest fenomen, pe care Saussure îl consideră „exercițiul unei facultăți care se găsește în om.”⁷, în ipostaza sa absolută, este echivalat de Coșeriu cu arta, în mod particular cu poezia, prin capacitatea sa de a obiectiva conținuturile pe care conștiința le intuiește.

Pe de altă parte, limba reprezintă „ansamblul formelor concordante pe care le îmbracă acest fenomen într-o colectivitate de indivizi și la o epocă determinată.”⁸, iar limbajul implică întrepătrunderea dintre limbă și vorbire, deși vorbirea este, prin natura ei psihofizică, de factură secundară. Spre deosebire de Saussure, Coșeriu separă vorbirea de limbaj, căci acesta din urmă are caracter intențional, este, așadar, o activitate ce își află motivare prin scopuri, pe când vorbirea (ca uz al limbajului) „poate fi adevărată sau falsă, precisă sau imprecisă [...] ; dar limbajul nu poate fi nimic din toate astea. [...] el se înfățișează ca totalmente nedeterminat.”⁹.

Structura limbajului ca activitate cognitivă creatoare se face odată cu distincția operată de Aristotel între acțiunile bazate pe tehnică (noncreatoare, care se constituie pe dynamis/

---

⁶Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 169.

⁷Ferdinand de Saussure, *Scrieri de lingvistică generală*, Ed. Polirom, 2003, traducere de Luminița Botoșineanu, p. 131.

⁸Ibidem.

⁹Eugeniu Coșeriu, *Op. cit.*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 158.

tehnică) și cele caracterizate prin energéia, activitate creatoare atribuită individului care generează o producție originală, depășind ceea ce a fost învățat. Energéia este inovația, creația de conținuturi noi transformată într-o potențialitate, un dynamis. Faptul că actul lingvistic nu este completamente creație nouă, ci se configurează după reperele celor care îl preced, nu presupune că limbajul nu are caracter creator, căci „nici re-crearea nu e altceva decât o formă particulară a creației.”¹⁰.

Este o certitudine că ființa umană ia contact cu realitatea proprie în manieră particulară, motiv pentru care modul în care o transpune, o desemnează sau o clasifică, este simbolic. În filosofia formelor simbolice a lui E. Cassirer își are originea definirea limbajului ca activitate simbolică pe care se structurează, la nivel primar, experiența omului în lume și cu lumea. Ca activitate cognitivă, limbajul se realizează în vorbire, mai ales când un semn simbolic se produce pentru prima dată, la nivelul istoriei, căci, astfel, se individualizează și se diferențiază, prin nume, o anume clasă. Din punct de vedere cognitiv, alocutorii implicați în această activitate realizează două operații distincte, dar esențiale în comunicarea și înțelegerea conceptelor. Pe de altă parte, emițătorul individualizează un obiect la nivelul unei clase, pe de altă parte, receptorul înțelege acest obiect, prin numele clasei desemnate. Acest fapt stă la baza a ceea ce vom dezvolta în capitolele următoare, anume faptul că miezul cognitiv al limbajului încapsulează organic activitatea creatoare pe care o exprimă reprezentativ în creația metaforică.

Creativitatea lingvistică este, în accepție chomskiană, una dintre particularitățile fundamentale ale limbajului, prin care se manifestă individualitatea ființei, căci oamenii au modalități unice de a se exprima în limbaj. Din perspectiva stilistică, putem repera unicitatea de exprimare a scriitorilor, care adoptă stiluri diferite în abordarea aceleași teme. Totodată, creativitatea lingvistică probează că limbajul este un produs al abilității noastre mentale, care acționează în concordanță cu regulile gramaticale. Potrivit lui Chomsky, gramatica universală se constituie ca set de trăsături cognitive particulare, având drept caracteristică parametrii referențiali esențiali în înțelegerea și producerea enunțării la nivel gramatical.

Dat fiind că existența omenirii este condiționată de traiul pe aceeași planetă, evoluția sa culturală se construiește, inevitabil, pe interferențe, motiv pentru care diversitatea de exprimare este limitată, în ceea ce presupune reflectarea lingvistică a realității. Aspectele de structură comune limbilor existente în lume sunt universalitățile lingvistice, care se pot restrânge la două categorii ample. Prima dintre acestea este formată din repere constitutive care definesc limbajul,

---

¹⁰Radu Drăgulescu, *Op.cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p.106.

anume arbitraritatea, dubla articulare etc. Cea de-a doua îşi are originea în cea dintâi şi priveşte aspectele de structură ce implică morfologia, semantica şi sintaxa.

Ca formă culturală complexă, limbajul îi permite fiinţei umane să conceapă o lume de esenţă spirituală şi, ca activitate creatoare, el nu este doar o serie finită de activităţi culturale, ci o manifestare ilimitată prin care omul se deschide în orizontul culturii. Coşeriu apreciază că există cinci universalii, pe care le clasifică drept primare (semanticitate, creativitate şi alteritate), respectiv secundare (istoricitate şi materialitate). Am precizat deja că lingvistul preia de la Humboldt conceptul de energéia căruia îi putem asocia creativitatea, universalie care caracterizează fiecare dintre formele de manifestare culturală. Crearea sensului din semne investite cu semnificaţie ţine de ceea ce înseamnă semanticitate, iar alteritatea reflectă ideea că semnele „sunt întotdeauna create pentru altul”¹¹ aparţinând anterior şi acesteia, tocmai pentru că alteritatea implică a vieţii împreună cu altul - a convieţii. Materialitatea rezultă din semanticitate şi din alteritate, în timp ce istoricitatea este rezultată a creativităţii şi a alterităţii şi se manifestă sub forma unui sistem denumit limbă: „ceea ce se creează în limbaj se creează întotdeauna într-o limbă”¹². Binomul saussurian formă – substanţă se regăseşte şi în accepţia pe care Louis Hjelmslev o are asupra limbajului, pe care îl structurează din interiorul său pentru sine însuşi.

El consideră că, la nivelul semnificatului, semnul lingvistic se raportează la substanţa realităţii extralingvistice pe care o va exprima în limbă. Substanţa masei sonore acţionează în relaţie cu semnificantul şi face posibilă exprimarea limbii. În ceea ce priveşte forma, lingvistul danez o asociază structurii limbii, care încapsulează în ea o substanţă. În planul semnificatului, limba sistematizează semnificaţiile şi valorile, iar la nivelul semnificantului, oferă sunetele prin care se exprimă limba.

În 1966, lucrarea lui Joseph Greenberg¹³ sintetizează universaliiile gramaticale, în special cele sintactice, având ca mecanisme de generare o matrice asemănătoare celei din spatele prototipurilor. Cum se poate stabili în cazul tuturor categoriilor, şi în cazul universaliiilor se pot identifica membri centrali prototipici, sau membri periferici, marginali. Greenberg stabileşte o ierarhie a ordinii posibile a cuvintelor, în cazul a 30 de limbi şi observă că SVO şi SOV sunt ordonările prototipice, centrale, în cele mai multe dintre acestea. De aici, deducem că există o proeminenţă (salienţă) conceptuală în marcarea relaţiei dintre Agent şi Pacient ori dintre

---

¹¹Eugeniu Coşeriu, *Op. cit.*, Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2009, p. 158.

¹²Ibidem.

¹³Joseph H. Greenberg, *Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements* în *Universals of Language*, Second Edition, The MIT Press, 1966, p. 73-104.

Posesor sau Experimentator și Pacient. Continuând tradiția lui W. von Humboldt cu privire la relația dintre gândire și expresia sa gramaticală, cognitiști nu sunt în asentimentul lingviștilor generatiști, cu privire la identificarea universalilor formale prin care se atestă se poate repera o atitudine specifică a limbajului (competența chomskiană). Cercetătorii cognitiști pornesc de la structurile limbii la cele ale gândirii, iar sintaxa, prin regulile și categoriile ei, oferă structurile specifice cel mai bine fixate, permițând schimbarea perspectivei teoretice înspre studiul strategiilor perceptive, mijloace grație cărora vorbitorul adună și folosește, la rândul său, indicii prin care poate stabili relațiile sintactice.

Urmărind logica formală modernă, A. De Morgan „introduce noțiunea de «univers de discurs» în contextul definirii relațiilor dintre Subiectul și Predicatul unei aserțiuni”¹⁴, înțelegând prin această sintaxă un univers limitat la subiectul ori subiectele susceptibile de a primi atribute aparținând aceluiași gen. Ceea ce înțelege Coșeriu prin univers de discurs însă nu se revendică din considerațiile matematicianului amintit, ci din valorificarea aceleiași noțiuni de către filosoful American W.M. Urban, pentru care este un context reprezentativ ipostazei reale a vorbirii. Lingvistul român apreciază că universul de discurs este, în sine, o lume de referință empirică sau nonempirică, înțeleasă ca sistem de semnificații.

Capitolul al doilea „Fundamentele cognitive ale limbajului” pune în lumină modul în care limbajul, dincolo de a reprezenta un mod de comunicare, reflectă universul conceptual al ființei umane. Categoriile lingvistice nu reprezintă doar mijloace prin care se realizează comunicarea, ci și modalități prin care se redă înțelegerea pe care omul o are asupra lumii. La nivel conceptual, categoriile constitutive ale acestei lumi sunt mult mai diverse decât sistemul semnelor lingvistice și ele sunt fundamentele categoriilor lingvistice. Astfel, lingvistica cognitivă studiază structurile formale ca relații ale unui ansamblu conceptual general întemeiat pe principii de categorizare și pe mecanisme de analiză ori de influență exercitată de experiența cu mediul înconjurător. Structurile informaționale de ordin mental sunt cele care mediază relația noastră cu lumea, iar acest proces cognitiv este obiectul de studiu al lingvisticii cognitive, raportat la limbă. În consecință, limbajul încapsulează reprezentările cunoștințelor pe care le avem despre lume, constituindu-se drept o grupare de categorii semantice grație cărora putem înmagazina cunoștințele anterioare sau percepe experimente noi.

În primul rând, lingvistica cognitivă se preocupă de cercetarea relației dintre limbaj, cogniție și experiență socio-fizică, urmărind trei axe de orientare conform cărora limbajul nu este o facultate cognitive autonomă (principiu care contravine ipotezei înaintate de gramatica

---

¹⁴Radu Drăgulescu, *Op.cit.*, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2015, p.187.

generativă, conform căreia limbajul este înnăscut și reprezintă un model cognitiv autonom); gramatica înseamnă conceptualizare – principiu care și opune semanticii vericondiționale - și cunoașterea limbajului rezidă din uzul ei, ipoteză care contrastează atât cu gramatica generativă, cât și cu semantica vericondițională, prin aceea că plasează „la periferie” multe dintre fenomenele semantice și gramaticale, concentrându-se, în schimb, asupra reprezentărilor gramaticale și semantice cu caracter general și abstract.

În cazul primei ipoteze enunțate, sunt echivalate reprezentarea cunoașterii lingvistice și aceea a altor structuri conceptuale, iar procesele bazate pe acest tip de cunoaștere nu sunt distincte esențial de abilitățile cognitive la care omul recurge în afara limbajului. Dacă la nivel semantic pare plauzibilă această ipoteză a bazei conceptuale asociate reprezentării semantice, ea ridică întrebări la celelalte niveluri (sintactic, morfologic, fonologic) pe care cognitiști le subsemnează aceiași reprezentări. Totuși, chiar dacă sunetele și enunțările sunt entități fizice, ele țin de procese cognitive, în ceea ce privește înțelegerea și producerea lor.

Ideea care se desprinde din cea de-a doua axă punctează asemănarea dintre recuperarea și organizarea cunoașterii lingvistice și cea a altor abilități cognitive, dat fiind că abilități precum înțelegerea și enunțarea limbajului nu sunt fundamental distincte de activitățile motrice, vizuale sau cognitive pe care le operează mintea umană. Astfel, limbajul reprezintă, în egală măsură, percepția în timp real și producerea unei secvențe temporale a unităților structurate simbolic, ceea ce conferă unicitate modului în care se proiectează aceste abilități cognitive în limbaj. Totodată, acest caracter nu atrage după sine concluzia că limbajul nu este o capacitate umană înnăscută, ci postulează doar că nu este o capacitate autonomă înnăscută. Recurgând la paradigme ale psihologiei cognitive, în special la cele care privesc memoria, percepția, atenția și categorizarea, lingviști cognitiști au generat tipare ale organizării lingvistice în cadre/domenii (Fillmore, Langacker), precum și rețele de structurare a cunoașterii gramaticale în construcții (Lakoff, Langacker).

Sintagma „gramatica este conceptualizare”, aparținându-i lui Langacker se referă la faptul că structura conceptuală nu poate fi redusă la corespondență vericondițională cu lumea, pentru că o particularitate importantă a capacității cognitive umane este conceptualizarea experiențelor care urmează a fi comunicate. În mod specific, construcțiile gramaticale și inflexionale au un rol important în interpretarea acestor experiențe exprimabile în maniere particulare.

În ceea ce privește a treia orientare în abordările lingvisticii cognitive, se susține că interpretarea fluctuațiilor subtile din comportamentul sintactic, precum și interpretarea semantică generează un tipar gramatical nou în cadrul căruia coexistă atât matricile

idiosincratice ale manifestărilor lingvistice, cât și cele de tip general. Semantica lui Fillmore este un model în care se manifestă această accepție cu privire la înțeles. Lingvistul propune teoria cadrelor semantice, descriind cadrele drept modele ale semanticii înțelesului, în opoziție cu semantica vericondițională. El susține că înțelegerea este piatra de temelie a analizei înțelesului lingvistic, iar judecățile întemeiate pe valori de adevăr ori aprecierile privitoare la relații semantice cum sunt sinonimia și inferențele au caracter teoretic indus.

Mai departe, ceea ce Fillmore numește cadru, în speță, orice sistem de concepte interrelaționale astfel încât pentru a înțelege un singur concept trebuie înțeleasă întreaga structură căreia conceptul îi aparține, Langacker Lakoff numesc domeniu. Termenul „domeniu” este echivalentul bazei, adică structura conceptuală presupusă de conceptul profilat, în timp ce „profil” are în vedere conceptul simbolizat de un cuvânt dat. Un profil conceptual este insuficient pentru a defini un cuvânt-concept, pentru că presupune și baza acestuia. Baza poate fi o structură conceptuală complexă în care sunt incluse o varietate de profile conceptuale. Astfel, nici baza nu este suficientă, de una singură, în definirea unui concept lingvistic, prin urmare, atât profilul, cât și baza trebuie specificate în cadrul înțelesului unei unități lingvistice.

Nu în ultimul rând, termenii „cadru” (Fillmore), „bază” (Langacker) și domeniu (Fillmore, Lakoff, Langacker) par să desemneze același cadru teoretic. Deși termenii „cadru” și „domeniu” concurează pentru frecvența utilizării, în lucrarea de față i-am folosit alternativ, în aceeași accepție. Aceste entități cognitive ne vor permite să explorăm sub aspectul dimensionalității, configurației și al locației spațiile mentale reprezentationale pe care le configurează poezia lui Andrei Bodi, într-un demers de explorare corporal-senzorială a realității. Încorporate în experiența umană directă, domeniile de bază sunt punctul central în organizarea ierarhică a complexității conceptuale pe care se construiește o experiență poetică în care banalul, insignifiantul și redundanța sunt leitmotive. În literatura de specialitate, construcția lumilor posibile, aplicată, în general, construcțiilor epice, prozei narative, se fundamentează pe semantica vericondițională. În ceea ce ne privește, propunem ca modalitate de structurare a acestor lumi posibile, teoria lui Fauconnier asupra spațiilor mentale, ca substituit noțional al lumilor posibile reperabile la nivelul structurii cognitive.

În semantica cognitivă, structura referențială este dată de spațiile mentale, în vreme ce structura conceptuală este exprimată de Modelele Cognitive Idealizate (MCI) sau de cadre, prin care se structurează spațiile mentale. Cadrele, respectiv modelele cognitive idealizate nu funcționează ca părți în spațiile mentale, ci definesc rolurile (entitățile) reprezentate în acestea, prin asigurarea structurii relaționale care le conectează. Lumile posibile cuprind toți referenții și proprietățile acestora, fiind în totalitate specificate, nonlingvistice și noncognitive, conform

abordărilor realiste asupra noțiunii. În contrast, spațiile mentale sunt configurări cât se poate de parțiale ale modelelor comprehensiunii discursului. Au caracter cognitiv, suportă transformări progresive și pot fi folosite ca modalitate de referire la lumile reale, poate chiar și la cele imaginare. Cel mai important însă, ele includ roluri care nu au și nu pot avea referință directă în lume. Construcția spațiilor succesive este epistemică și conjecturală - ea este legată de concepții succesive asupra realității, din perspectiva enunțiatorului.

Al treilea capitol, „Orientări în semantica cognitivă” are ca punct de plecare prezumția că limbajul redă tipare de gândire, lucru care implică din această perspectivă, că studiul său implică explorarea tiparelor conceptuale privitoare la natura, structura și ierarhizarea ideilor și gândurilor omului. Cert este că limbajul codează ceea ce gândim și face aceasta prin recursul la simboluri. Aceste simboluri constau în forme și înțelesuri atribuite lor mod convențional.

Sensurile asociate unui simbol lingvistic fac trimitere la o reprezentare mentală specifică, anume la un concept. Conceptele sunt originare din perceptive, informații receptate de ființa umană prin intermediul simțurilor și integrate într-o imagine mentală unică, care le naște. Propria realitate proiectată este o reprezentare mentală a realității, așa cum o alcătuiește mintea umană în raport de sistemele conceptual și perceptual.

Primele două principii ale semanticii cognitive – caracterul întrupat al structurii conceptuale și reprezentarea enciclopedică a sensului – sunt dezvoltate în teoria schemelor imagistice pe care o formulează Mark Johnson, dar și în modul cum Talmy abordează sistemul de structurare conceptuală. Cercetările asupra schemelor imagistice pe care le face nu doar Mark Johnson, dar și alți specialiști din domeniul lingvisticii sau al psihologiei cognitive (Joseph E. Grady, Raymond W. Gibbs Jr., George, Jean M. Mandler, Leonard Talmy etc.) punctează ideea că structura conceptuală are o bază întrupată, în vreme ce studiile lui Talmy ilustrează direcțiile în care, la rândul ei, oglindește experiența întrupată. Relația dinamică dintre aspectul lingvistic și cel existențial este conturată, în teoria lui Talmy¹⁵, prin noțiunile PROFIL și BAZĂ. Dihotomia dintre ele este reflectată în gradele de proeminență care survin în organizarea sintactică a enunțurilor, relevante fiind centrele de focalizare semantică operate de emițător în momentul în care structurează percepția sa asupra realității într-o comunicare lingvistică.

În cadrul teoriei schemelor imagistice avansate în 1987 de Lakoff și Johnson, punctăm următoarele particularități ale concepției lor nonobiectiviste, experiențiale, asupra limbajului.

---

¹⁵Leonard Talmy, *Toward a Cognitive Semantics. Typology and Process in Concept Structuring*, vol. II, Bradford Book, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2000, p.26. („The Figure is a moving or conceptually a movable object whose path or site is at issue. The Ground is a reference frame, or a reference object stationary within the reference frame, with respect to which the Figure’s path or site is characterized.”)

Schemele imagistice sunt structuri preconceptuale care își au originea în mișcările recurente pe care omul le face, în interacțiunile de natură perceptuală ori în modurile în care intră în contact cu lumea obiectuală. Apoi, ele sunt configurări schematică în care se integrează liniile formatoare ale experienței senzorio-motorii și se manifestă drept tipare continue și analoage sub acțiunea conștientului uman, independent de alte concepte și premergător acestora. Nu în ultimul rând, sunt entități flexibile, trăsătură pe care o manifestă în diversele transformări pe care le suportă într-o varietate de contexte experiențiale.

Această abordare a schemelor imagistice, ținând de semnificația lingvistică, filozofică și de psihologia cognitivă este nuanțată de probele concrete de factură neurologică, care le plasează între două niveluri: perceptual și conceptual. În concordanță cu aprecierea consensuală conform căreia concepția este întrupată în percepție, ne-am orientat analiza ghidați de ipoteza că atât imaginația (creația de lumi posibile), cât și înțelegerea (limbajului) sunt axate într-o anumită măsură pe simularea mentală a experiențelor de natură chinestezică și senzorială ale cărei contururi se regăsesc în schemele imagistice.

Urmărind cel de-al treilea principiu al semanticii cognitive – înțelesul are natură enciclopedică – am explorat teoria cadrelor semantice propusă de Charles Fillmore și teoria domeniilor inițiată de Ronald Langacker. Deși au punctele de plecare distincte, ambele teorii constituie baza a ceea ce se poate numi semantica enciclopedică, întrucât domeniile de bază propuse de Langacker, tipare de cunoaștere originare din experiența preconceptuală și prezenzorială, alcătuiesc fundamentul unor domenii mai complexe, abstracte, al căror corespondent îl găsim în cadrele semantice din teoria lui Fillmore.

Următoarea secțiune a acestui capitol acordă un spațiu mai amplu implicațiilor pe care le are în teorie cel de-al patrulea principiu – configurarea sensului implică conceptualizare, concentrându-se asupra teoriei metaforei conceptuale, așa cum a fost prezentată de Lakoff și Johnson, dar și cum s-a dezvoltat, prin ajustări succesive care au avut drept consecință nuanțarea substanțială a cadrului său conceptual. Considerațiile celor doi lingviști asupra metaforei ca instrument esențial în organizarea sistemului conceptual uman creează o ruptură radicală de viziunea tradițională asupra acestei figuri semantice, privite drept ornament ori simplu fapt de limba. Structura schematică imagistică motivează, prin localizarea în memoria de durată, ideea că metafora conceptuală scoate la lumină sistemele de reprezentare conceptuală. Dacă ne gândim că schemele imagistice apar din experiența noastră corporală, atunci putem defini metafora conceptuală în relație cu abilitatea sa de a reprezenta structuri detaliate regăsite în domenii concrete, în domenii conceptuale ori concepte abstracte.

Prin metafora conceptuală se realizează o reprezentare unidirecțională care proiectează materialul conceptual din domeniul sursă în domeniul țintă. Aspectul unidirecțional se referă la corelarea dintre elementele specifice regăsite în structurile celor două domenii și nu limitează posibilitatea ca relația conceptuală stabilită între ele să nu fie reflectată în expresii metaforice ulterioare. Posibilitățile metaforei, domeniul ei, se constituie din toate domeniile ei țintă posibile, cărora li se poate aplica un anumit concept sursă (de exemplu: foc, război). De aici, teoria lingvistică devine baza unei teorii literare adecvate care să urmărească modul în care textele literare sunt produsul cogniției, precum și interpretarea lor ține seama de contextualizarea acestei cunoașteri într-un mediu fizic, social și cultural în care ele au fost create și sunt receptate. Accesul la teoriile lingvisticii cognitive facilitează transparența proceselor cognitive și „scoaterea la lumină” a conținutului și a structurii textelor literare, pe baza analogiei care activează cel puțin trei trăsături cognitive bazale: similitudinea dintre obiecte, receptivitatea la relațiile dintre acestea și, nu în ultimul rând, reprezentarea sistemului, adică recunoașterea tiparelor create de relațiile dintre obiecte, prin generalizare. De exemplu, în crearea și lecturarea poeziei, atât poetul, cât și cititorul său recurg la aceleași principii cognitive ale cunoașterii întrupate, reliefate prin metafora conceptuală.

Pentru a studia „poezia cotidianului”, a cărei particularitate definitorie o reprezintă limbajul prozaic, am recurs la reevaluarea limbajului din perspectivă cognitivă, pentru a descoperi „instrumentele și metodele” cele mai adecvate în vederea interpretării textelor poetice. Tropi precum metafora, metonimia sau strategii discursive de tipul ironiei, aluziei ori sarcasmului sunt scheme de reprezentare fundamentale prin care omul își conștientizează mișcarea în lumea cotidiană. Ele sunt prezente în ceea ce înseamnă exprimarea uzuală, căci implică aceleași scheme figurative la nivelul cogniției, chiar dacă, în anumite situații, când sunt folosite în limbajul literar, creativitatea asocierilor este diferită și gradual aplicabilă. Nu există îndoială, totuși, că o parte însemnată a limbajului cotidian reflectă capacitatea umană de a transgresa aspectul literal al cuvintelor în modalități inovative de a exprima o realitate sau un conținut sufletesc.

Capitolul al IV-lea, „Lingvistica textului”, urmărește direcția integralistă a lui Eugeniu Coșeriu asupra acestui subiect și pornește de la cele șapte standarde de textualitate stabilite de Beaugrande și Dressler¹⁶, în vederea fixării unei abordări procedurale în care centralitatea o ocupă coeziunea și coerența textuală. Ne-am propus să realizăm scoaterea în evidență a

---

¹⁶Robert-Alain de Beaugrande, Wolfgang Dressler, *Introduction to Text Linguistics*, XIV Congress of Linguists, Berlin 1987, Original 1981, [http://www.beaugrande.com/introduction to text linguistics.html](http://www.beaugrande.com/introduction%20to%20text%20linguistics.html).

strategiilor, a motivărilor, a spațiilor predilecte pe care le creează cuvintele, propozițiile și frazele în comunicarea textuală, esențială în redarea evenimentelor mentale, în măsura în care acestea sunt accesibile conștientului. Aducând în discuție sensul, conținutul exprimat prin sau dincolo de semnificat și designat, am enumerat particularitățile fundamentale ale acestui conținut, sub aspectul a ceea ce le este analog într-un text. În limbă, sensul există numai ca potențialitate, în timp ce, în text sau în discurs, el se poate concretiza ca valență ironică, contrastantă, alegorică, parodică etc. și justifică planul individual al limbajului. Ca disciplină autonomă, lingvistica textului se întemeiază pe studiul acestui plan. Validarea sensului se realizează în universul de discurs, în care se regăsesc lumile de referință.

Sensul textual se întemeiază se semnificații și designate și se configurează ca act particular de vorbire fundamentat pe conținuturi ale planului istoric al limbii (idiomatic), respectiv ale celui universal. În lingvistica integrală, se stabilește o legătură esențială între poezie și limbaj, motivată de ideea că ambele sunt manifestări de cunoaștere intuitivă, iar limbajul poetic nu poate fi explicat ca deviere de la sensul obișnuit (cum prezintă R. Jakobson în teoria sa), ci ca plenitudine a limbajului.

Totuși, Jakobson intuiește că poezia se concentrează asupra mesajului, de dragul mesajului însuși, iar semnele nu sunt pur și simplu niște instrumente prin care se desemnează altceva, ci ele sunt reprezentări esențiale ale lumii, create în actul poetic ca atare.

Aici se relevă „corporalitatea” lor, substanțialitatea care devine revelatoare prin conținuturile interioare care creează moduri de a ființa la nivelul semnului, integrând semnificatele.

Am considerat necesară stabilirea unei legături sinergice între conceptele puse anterior în discuție și procedeele evocative care structurează progresia internă a textului, urmărind și resorturile afectiv-cognitive pe care le „trezește” în mintea cititorului.

Ca ilustrare, am selectat texte ale poeților din Grupul de la Brașov: Andrei Bodiș, Simona Popescu, Caius Dobrescu și Marius Oprea, urmărind, mai ales baza a două dintre standardele de textualitate (coeziunea și coerența), cum se realizează reprezentarea textului, în lumina a ceea ce interpretează cititorul. La modul general, o trăsătură a limbajului natural este că nu transpune direct intențiile de comunicare în expresii lingvistice, ci o face prin intermediul nivelului conceptual, acela al reprezentării textuale. Totuși, nu este suficientă o înlănțuire de enumerări arbitrare pentru a se structura comunicarea la acest nivel, ci este obligatorie o trăsătură unificatoare, coerența, care să asigure legăturile dintre enunțuri atât la nivel referențial, cât și la nivel rațional. Mai ales în textul poetic, coerența relațională este de foarte multe ori implicită sau conectorii este posibil să nu puncteze această relație așa cum se intenționează de către emițător. Într-un astfel de caz, intervine subspecificarea relațională, fenomen direct

conectat la amplificarea unei trăsături esențiale a poeticității: ambiguitatea. Discursul poetic se constituie progresiv pe un centru semantico-referențial din care se desprind rețele endoforice sau exoforice care urmăresc plasarea referenților în cercuri semantice gradual diferențiate, recurente sau eliptice vizând, ca efect de totalitate, o reprezentare mentală ori „o lume posibilă/imaginară” care depinde într-o foarte mare măsură de „indiciile” lingvistice pe care le asigură însuși textul poetic, dar care sunt, în egală măsură, ancorate în contextul discursiv. În consecință, limbajul asigură direcțiile pe care se activează imaginația, precum și un cadru de stimuli textuali care ne permit „să ridicăm” modele conceptuale diverse, ample și elaborate, ale propriei realități ori ale realităților alternative.

Capitolul următor, „Optzecismul poetic. Grupul de la Brașov”, se concentrează asupra schimbării de perspectivă operate la nivelul limbajului poetic de către poeții reprezentativi ai școlii de brașovene, al cărei punct de coagulare l-au format Gheorghe Crăciun și Alexandru Mușina. „Coborârea poeziei în stradă”, hrănirea ei din seva toxică uneori a vieții cotidiene nu se mai putea face cu mijloacele lingvistice ale generațiilor anterioare, prin devieri de la rostirea uzuală, cea care înregistrează conceptual sensul și încorporează experiența directă cu lumea. Poemele care înregistrează fidel experiența vieții simțite o transcriu ca într-o derulare directă, simultană și rapidă prin evocarea unor imagini mentale ale ei. Este ceea ce Margaret/Freeman¹⁷ numește „Mimesis, literary or so-called «exoforic» iconicity [...] the principle of from miming meaning”. Totodată, poemele sunt autoreferențiale și manifestă, în egală măsură, secvențe de iconicitate endoforică, iar forma imită forma. Sentimentele, imaginile și latura senzorial-afectivă create în limbaj sunt efectul acestei iconicități poetice care activează procesele cognitive în sensul percepției lor drept realități fenomenale. Poezia generației '80 este referențială, transparentă, directă, prozaică și în mod cert, nu este lipsită de o tensiune întemeietoare, reprezentată de hiatusul pe care îl creează ruptura dintre lume și proiecția ei mentală. În teoria cognitivă, acest decalaj se datorează reprezentărilor mentale asupra realității, adesea incomplete și asimetrice și este provocată, în plan lingvistic, de subdeterminare, fenomen ce apare când sistemul fonetic, sintactic sau morfemic nu creează el însuși sensul, ci ne stimulează creativitatea prin procese de gândire complexă în care se antrenează inclusiv reacțiile de ordin emoțional sau etic pe care ni le provoacă un contextual existențial.

Deși formați la o școală ale cărei coordonate spirituale și artistice le sunt comune, cei patru poeți care alcătuiesc Grupul de la Brașov și-au cultivat diferența specifică în interiorul

---

¹⁷Margaret Freeman, *The fall of the wall between literary studies and linguistics. Cognitive Poetics in Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives*, edited by Gitte Kristiansen, Michael Achard, René Dirven, Francisco J. Ruiz de Mendoza Ibáñez, Mouton de Gruyter, Berlin, 2006, p.407. (trad. mea: Mimetă, literară sau așa-numita iconicitate exoforică [...] principiul formei care imită înțelesul.)

unei direcții care și-a asumat o arhitectură poetică eclectică, reperabilă la toate nivelurile limbii și configurată prin deschiderea sa spre alte genuri ori efecte artistice. Transgresarea liricului înspre tiparul narativ ori dramatic, recursul la tehnici compoziționale specifice cinematografeiei (cinetismul, prim-panul, contrapunctul vizual, insertul iconic) ambiguitatea intenționată a referentului, parodia, ironia și aluzia, devin elemente de structurare a individualității depersonalizate de contextual în care s-au format, cel al comunismului opresiv. Alexandru Mușina remarcă în „Eseu asupra poeziei moderne”¹⁸ că individul este suprastimulat de lumea în care trăiește și o consecință a acestui fapt este „senzația de nonrealitate a lumii” care anulează individualitatea. Această traumă a reificării este depășită în poezia realului printr-un pact al sincerității și al autenticității pe care poetul îl face cu lumea, asumându-și realitatea sub forma comunicării directe. Mașscriismul Școlii de la Brașov se impune ca direcție lirică pe care o vor cultiva și alți poeți precum: Dumitru Crudu, Romulus Bucur, Marius Ianuș și alții.

Liniile poetice fundamentale ale optzeciștilor - textualitatea și realul - au ca punct de convergență biografismul, fragmentele de viață reală care înregistrează traseele ființei prin datele sale semnificative ale vieții de zi cu zi. Desigur, această schimbare de perspectivă aduce cu sine o reevaluare a limbajului poeziei, destilzat de figurile retoricii clasice și orientat către un alt tip de literaritate, în care deceptorul activ al comunicării este eul emițător plasat în centrul propriei realități, pe care o înregistrează fragmentar și căreia îi imprimă o coerență profund umană. Sub aspectul corporalității existenței s-a constatat în teoriile cognitiviste centrarea, ca poziționare specifică a individului care experimentează lumea. Limbajul prozaic al poemelor lui Andrei Bodi, poetul asupra căruia se răsfrânge aplicația noastră teoretică, vizează nivelul comun, uzual al limbii și pare lipsit de calități artistice, în măsura în care valorifică sensul literal al cuvintelor, ne determină să extindem aria relațiilor care definesc noțiunea de „figurat”, prin identificarea secvențelor de amalgamare a situațiilor discursive, respectiv, prin evidențierea uzului figurat al construcțiilor gramaticale. Acestea din urmă, asemenea cuvintelor, se configurează pe rețele de senzori comune structurate în jurul aceluiași principiu de relaționare între înțelesurile convenționale și cele inovatoare.

Pentru a descoperi modelele cognitive pe care se fundamentează acest limbaj poetic, vom porni de la teoria spațiilor mentale inițiată de Fauconnier¹⁹ și dezvoltată ulterior, împreună

---

¹⁸Alexandru Mușina, *Eseu asupra poeziei moderne. Teoria și practica literaturii*, Ed. Cartier, ediția a II-a, 2017, p.36-37.

¹⁹Gilles Fauconnier, *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge University Press, 1994.

cu Turner²⁰ sub denumirea de teoria amalgamării. Sintetizând, spațiile mentale sunt structuri cognitive determinate de limbaj, iar limbajul și cogniția umană nu accesează nicio alta dimensiune care să transgreseze experiența și gândirea sa. Prin ele se pot explica tehnicile spontane de generare a sensului și se pot realiza descrieri semantice corespunzătoare, precise ale fenomenelor gramaticale privind utilizările pronominale, construcțiile condiționale, cauzale sau temporale, respectiv cele ale intersubiectivității.

Aspectele creative, inovative ale construcției sensului poetic se explică pe baza acestei teorii, în special în cazul reprezentărilor metaforice care nu pot fi decodate prin recursul la teoria metaforei conceptuale ori cea a spațiilor mentale, privite ca teorii individuale. Aspectele emergente ale anumitor sensuri au la bază faptul că anumite structuri lexicale generează un înțeles care nu se constituie ca sumă a înțelesurilor individuale pe care le desemnează constituenții lor. Aici intervine teoria amalgamării și evidențiază relațiile de integrare conceptuală pe care se structurează procesul construcției semantice.

Fauconnier și Turner accentuează că spațiile mentale, spre deosebire de domenii, reprezintă unități conceptuale mai adecvate relației de integrare semantică, lucru pe care îl regăsim și în teoria metaforei conceptuale și care se datorează unei diferențe de conținut dintre cele două. Astfel, în timp ce domeniile de cunoaștere sunt structuri preexistente oarecum stabile, spațiile mentale cu caracter temporar, fiind consecința unui proces direct, simultan de construcție a sensului. Aspectul dinamic al acestui proces este preluat din teoria spațiilor mentale și se concentrează asupra modului în care spațiul amalgamat încorporează o structură nouă sau emergentă, anume informația care nu se regăsește în niciunul dintre punctele de admisie. Urmărind felul în care funcționează amalgamarea, înțelegem că ea asigură percepția globală a înțelesului, deoarece are caracter imaginativ și permite deducerea sau deprinderea unei idei poetice printr-un demers inovator axat pe reducerea complexității la nivelul experienței umane. Concentrarea relațiilor indispensabile dintre elemente sau proprietățile echivalente a două spații se configurează ca raport intraspațial în cadrul unui singur spațiu mental. De exemplu, pentru că în multe dintre poemele lui Bodiou sincoparea (comprimarea temporală, mai ales) este un fenomen de reducere temporală a evenimentelor interioare și exterioare: „(...) deasupra ușii într-o zi de iarnă scria /1954 sau 1955 nu au înainte sau nu au după/ când mama era studentă ușa/ era tot aici eu/ stau cu spatele pe ea cine/ vrea să intre nu are decât.”²¹

---

²⁰ Gilles Fauconnier, Mark Turner, *The Way We Think, Conceptual Blending and Mind's Hidden Complexities*, Basic Books, 2002.

²¹ Andrei Bodiou, *hardughia*, în vol. *Oameni obosiți*, Ed. Cartier, 2016, p. 52-57.

La acest nivel, conceptualizarea funcționează nu numai compresiv în echivalarea relațiilor vitale ale lumii fenomenale (timpul, spațiul, schimbarea, cauza și efectele ei etc.), ci și dezintegrator, prin „desfacerea” componenteî amalgamate în părțile sale retroactive, din cadrele inițiale de proiecție. În acest caz, destructurarea devine o tehnică poetică prin care este pusă în lumină valoarea fiecărei celule existențiale, oricât de banale, fragmentare ori anoste. Incursiunile brevilocvente în cotidian sunt orchestrate fragmentar, într-o ordine conceptuală prin care se stabilește oximoronic coerența spiritului recuperat prin poezie.

Conectând schema kantiană la schemele imagistice, al șaselea capitol „Andrei Bodiș – existența ca mod de poezie” își propune să dezvăluie punctele de convergență ale structurilor conceptuale pe care se organizează experiența poetică, prin metaforă și prin transformări ale schemei imagistice, așa cum le prezintă Lakoff²².

Structura schematic-imagistică este atât pentru Lakoff²³, cât și pentru Turner²⁴ un „limitator” al reprezentării metaforice cu privire la informația regăsită în domeniul-sursă și în domeniul-conținut, ca modele cognitive idealizate. Ambii invocă Principiul Invarianței Cognitive în ceea ce privește teoria metaforei conceptuale, înțelegând metafora drept proces de conceptualizare a unor conținuturi cognitive noi pe care se structurează o experiență inedită. Prin acest principiu, se operează o constrângere în sfera metaforei, în speță asupra schemei imagistice prin care se organizează imaginile în reprezentările sursei spre țintă. Invocând că aspectul cognitiv și creator al metaforei este îngădit, Peter Stockwell²⁵ respinge acest principiu, considerând că nu explică transgresarea semantică a acestei figuri, de domeniile țintă și sursă. Ceea ce urmăreau cei doi lingviști, fondatori ai acestui principiu, era să explice care anume este conținutul proiectat dintr-un domeniu în altul și care sunt elementele care nu se vor reprezenta în cartarea dintre domenii. Stockwell însă apreciază că, prin proeminență se poate observa același lucru, fără a fi nevoie de principiul invarianței cognitive. Practic, proeminența se concentrează asupra ideii că reprezentările structurii schematic-imagistice sunt interactive, nu unidirecționale, lucru care are drept consecință evidențierea componenteî dialectice și exponențiale a înțelesului și a interpretării unui text poetic.

---

²²G. Lakoff, *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.

²³G. Lakoff, *The invariance hypothesis: is abstract reason based on image schemas?*, în *Cognitive linguistics*, an I (1990), nr.1, p. 54.

²⁴Mark Turner, *Language is a virus. Poetics today* 13:4,1992, p. 725-736.

²⁵Peter Stockwell, *The inflexibility of invariance*, publicat pe saitul www.academia.edu.

Asociindu-se opiniei lui Stockwell cu privire la principiul invarianței cognitive, Joseph Grady²⁶ aduce în discuție „metafora ca fenomen mundan fundamental ca instrument al comunicării. Fie că se recurge la metaforă pentru a exprima idei greu de exprimat în limbaj literal ori pentru a încapsula într-o imagine de natură metaforică o cantitate considerabilă de informație, fie că se transmite intensitatea unei experiențe subiective, în poezia lui Andrei Bodiș, metafora „vine” natural și adesea inevitabil, ca o consecință a interacțiunii dintre acumulările sale fizice sau cognitive cu propria experiență în lume, motiv pentru care ea nu este un instrument artistic prin care se reflectă sofisticat conceptualizarea, ci devine „un mod de poezie” care se raportează la natura conștientului în aceeași măsură în care o face sub aspectul comunicării.

Cum anume se stabilește relația dintre corespondentul conceptual și expresia lingvistică a unei metafore atunci când forma lingvistică redă nemijlocit domeniul sursă al reprezentării metaforice, în timp ce domeniul țintă se regăsește doar în structura conceptuală a poemului conduce demersul nostru analitic spre metoda celor cinci pași propusă de Gerard Steen²⁷ ca tehnică de analiză al cărei scop este identificarea structurilor conceptuale ale metaforei la nivelul discursului. Această propunere devine procedură unificatoare de determinare a ceea ce înseamnă natura și conținutul unei reprezentări metaforice între două domenii conceptuale prezente în discurs.

Următoarea secțiune a acestui capitol am dedicat-o construcției lumilor posibile, în poeme ale scriitorilor din Grupul de la Brașov și ale altor poeți, precum Daniel Bănuțescu ori Ioan Es. Pop, apropiați de scriitura acestora prin autenticitate și autobiografism. Explorarea acestor alternative ontologice am realizat-o în acord cu tipologia lumilor ficționale elaborată de Marie-Laure Ryan²⁸ pentru a descoperi cum se reflectă starea de lucruri din lumea reală în cea poetică al cărei context discursiv menține deschisă dihotomia realitate-ficțiune. Nu încapem îndoială asupra faptului că este important contextual producerii acestor poeme și că el devine un punct de legătură între studiul lingvistic al literaturii și fundalul cultural, social ori politic în care actul poetic s-a produs și a fost receptat. Această poezie a realului pe care am supus-o investigației noastre s-a dovedit a avea diverse grade de compatibilitate cu lumea reală, scalări care ne-au permis să configurăm o ordine existențială diferită ca dimensiune a experienței, dar totodată

---

²⁶Joseph Grady, *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*, Doctoral Thesis, University of California, Berkley, 1997.

²⁷Gerard Steen, *From linguistic form to conceptual structure in five steps: analyzing metaphor in poetry* în vol. *Cognitive poetic. Goals, Gains and Gaps*, editat de Geert Brône, Jeroen Vandaele, Mouton de Gruyter, Berlin, 2009.

²⁸Marie-Laure Ryan, *Possible Worlds, Artificial Intelligence and Narrative Theory*, Indiana, University Bloomington & Indianapolis Press, 1991.

familiară prin atributele ei fundamentale: recuperarea umanului, sondarea experiențelor ființei prin interiorizarea unor trasee cognitiv-senzoriale și afective epuizante și exasperante.

Afinitatea lui Bodiou pentru cotidianul străzii, pentru pulsația fiziologică a ființei și ființelor care îl populează se regăsesc în lumi alternative concatenate, împlinite într-un destin în care realitatea lumii a fost perfect integrată celei a cuvintelor. Conținutul semantic al acestor experiențe ne este accesibil nouă, cititorilor, prin reprezentările mentale sau prin lumile textuale, în foarte mare măsură dependente de indiciile lingvistice asigurate de lexicul poetic. Spre deosebire de teoria lumilor posibile, care restrânge analiza la structurile ontologice generate de limbaj, teoria lumilor textuale este ancorată socio-cultural, în sensul că limbajul deceptorilor textuali este considerabil influențat de experiențele și cunoașterea pe care le împărtășesc. Spre exemplificare, am realizat reprezentarea lumii textuale în poemul „Viața e vis” de Andrei Bodiou, construit pe un discurs complex în care coexistă lumi textuale, interconectate pe baza unui transfer activ la nivel metaforic, proces care permite păstrarea ambelor lumi (cea modală și cea comutată) în atenția lectorului.

De la bun început, ne-am propus să explorăm maniera în care limbajul natural își extinde utilizarea în textele literare, în speță cele poetice create de Andrei Bodiou și de câțiva dintre congenerii săi, realizând legăturile dintre lume și proiecțiile mentale printr-o rețea de ordin lingvistic și cognitiv care dă naștere unor senzații, sentimente și imagini apte să stimuleze gândirea în a le considera reale din punct de vedere fenomenologic. Conexiunea dintre lingvistică și literatură aduce beneficii ambelor domenii, dat fiind că uniunea dintre ele asigură nu numai baza teoretică cognitivă pentru intuiția literară, ci stabilește și reperele unificatoare pe care procesele cognitive din mintea umană le proiectează în textele literare.

Mai mult, ne-am angajat într-un demers comparativ aplicat teoriei schemei și am pus în lumină aspectele definitorii ale metaforei conceptuale, precum și punctele sensibile care au fost, în timp, supuse analizei și reevaluării, prin prisma noilor studii apărute atât în spațiul cognitivist, cât și în cel integralist. Textele care au servit drept corp de analiză s-au înscris în intenția noastră a oferi alternative interpretative și analitice, cu precădere sub incidența teoriilor lumilor posibile, respectiv ale lumilor textuale. Extinderea aplicabilității acestor teorii către domeniul poetic ni se pare binevenită, dar nu emitem pretenția de a fi oferit răspunsuri incontestabile, ci pe aceea de a trasa direcții noi al căror scop este abordarea interdisciplinară a poeziei cotidianului.

Concluzii și perspective

Parafrazându-i pe Fauconnier și Turner²⁹, rețelele de integrare conceptuală stabilite în limbaj reprezintă „the way we think”, iar acest mod de a gândi al omului obișnuit nu este diferit de cel al unui poet. Pactul cu realitatea pe care Bodiu și ceilalți reprezentanți ai poeziei cotidianului îl fac se întemeiază pe autenticitate, pe mărturisire și pe asumarea transparenței comunicării directe prin tehnici care amplifică datele ontologice încorporate în expresia lingvistică. Apropiindu-se de „limba comună”, de exprimarea instrumentală, limba poeziei sale nu se reduce la aceasta, ci accede la sensul lumii, la centrul ei profund uman, prin procesele analogice care organizează datele concrete ale existenței în baza unor tipare de cunoaștere activate de-a lungul interferențelor care se stabilesc între spațiile mentale, structuri cognitive care permit proiecții ale ființei într-o diversitate de cadre ale existenței.

Continuitatea dintre limbajul literaturii și limbajul natural este un principiu bazal al poeziei cognitive, căci nu există un lob al literarității în creierul uman, care să se „activeze” în momentul în care omul scrie literatură. În schimb, ceea ce se întâmplă în actul creator ține de „mânuirea” capacității de care dispune limbajul natural, pentru a deveni produs artistic.

Direcțiile dominante în lingvistica secolului al XX-lea au fost structuralismul și generativismul, ambele având decontextualizarea drept caracteristică subdiacentă în dezvoltarea teoriei gramaticale. Raportându-ne la cele prezentate, observăm că lingvistica cognitivă re-centrează sensul în cadrul gramaticii și nu îl restrânge la calitatea de a fi referențial sau condiționat de adevăr. Din această perspectivă, structurile lingvistice exprimă conceptualizări care, indubitabil, transgresează referința și au un fundament experiențial.

Cu privire la studiul metaforei, am urmărit să punctăm principalele direcții de interpretare care leagă utilizările sale de limbajul literar, respectiv de cel considerat nonliterar. Astfel, am văzut că pentru cognitiști, creația de sens în poezie urmărește același principiu regăsit în construcția metaforelor la care omul recurge în limbajul uzual. Pentru Lakoff și Turner³⁰ un aspect de continuitate între cele două e reprezentat de extinderea semantică aplicată în metafora poetică față de cea convențională.

În ceea ce ne privește, ne-am plasat demersul teoretic și analitic în direcția care adoptă continuitatea dintre cele două tipuri de metafore, însă nu în aria de înțelegere pe care am amintit-o anterior. De această dată, chestiunea esențială la care ne raportăm este cea a creativității în general, nu doar a celei reduse la uzul metaforic literar. Creația de lumi posibile se înscrie fundamental, intrinsec, în finalitatea poeziei, deoarece „poezia este întotdeauna absolută și ,

---

²⁹Gilles Fauconnier, Mark Turner, *The Way We Think, Conceptual Blending and Mind's Hidden Complexities*, Basic Books, 2002.

³⁰George Lakoff, Mark Turner, *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, The University of Chicago Press, 1989, p.57-72.

tocmai de aceea, creează și alte lumi posibile”³¹. La acest nivel, am stabilit intersecția dintre poetica cognitivă și cea de orientare integrală, identificând ca locuri comune procesul semantic de la care ambele pornesc în observarea creației de sens în poezie, precum și asumarea premisei că structurile convenționalizate sunt persistente în limbajul și în gândirea umană. În poemele lui Andrei Bodiș, structura metaforică internă se profilează pe imaginea unei realități analoge față de realitatea imediată pe care o explorează corporal și psihic.

Mai apoi, generarea lumii textuale se prezintă ca discurs gramatical de natură cognitivă, în care deceptorii sunt instanțe ale lumii discursive. Diferitele roluri pe care le au în lumea textuală -emițători sau receptori - le permit să devină creatori ai acestei dimensiuni în baza cunoașterii comune pe care o împărtășesc și în care pot integra propriile experiențe ori, prin disjuncții, pot desprinde sublumi care sunt schimbate față de lumea textuală încorporată în ele. Multe dintre poemele lui Bodiș conțin acești declanșatori ai schimbării lumilor, câțiva dintre aceștia fiind: visul, amintirea, convingerile și dorințele, metafora, negația sau vorbirea directă. Așa apreciem că se manifestă „existența ca mod de poezie”, prin multiplicarea nivelurilor ontologice ale ființei poetice care sondează realitatea și limitele limbajului.

Încăstrată în contingentul existenței, poezia generației '80 nu este pur și simplu creată, ci sistematic teoretizată, împrăștiată la nivelul strategiilor scripturale, astfel încât articularea sensului să urmărească un traseu în care obiectele și ființele lumii imediate invocă ceva care le transgresează fără a le proiecta însă într-o dimensiune nereală, ci mai degrabă într-una revelatorie. Și revelația aceasta se manifestă ca încercare de a depăși proximitatea convențională a vieții cotidiene și de a sonda profunzimea experienței precategoriale pe care se structurează atât realitatea individuală, cât și cea a lumii căreia îi aparținem.

Am identificat în versurile lui Bodiș o realitate ascunsă la vedere, exasperantă, căutând concretul, ceea ce îi este particular omului determinat și condiționat ontologic să o trăiască. Restabilirea înțelegerii experiențelor senzoriale, motorii și afective ne plasează în prezența a ceva nevăzut, imaterial, dar care surprinde esența ființei: umanitatea restituită individului. Cum anume se realizează în limbaj reprezentarea acestei experiențe ține de conjugarea imaginilor schematice cu capacitatea de conceptualizare metaforică, care face posibilă cartarea structurii experiențiale de la nivelul experiențelor amintite anterior înspre înregistrări nonimagistice, abstracte. Imaginile schematice captează contururile experienței senzoriale și motorii pe care poetul o are integrând tipare continue și analogice premergătoare conștientizării.

---

³¹Eugeniu Coșeriu, *Om și limbajul său*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 165.

În egală măsură, am scos în evidență și punctele slabe ale modelelor cu care operează lumile posibile în poezie. Este cunoscut că ele reprezintă o teorie al cărei scop a fost, la origine, destinat lumilor ficționale narative, prin urmare, au la bază formulări destul de abstracte și de rigide, care privesc lumea actuală drept o noțiune lipsită de controverse. Or, în poezie, această considerație este discutabilă și face ca aceste modele să își găsească cu greu raportare la proprietățile lingvistice ale textului, motiv pentru care nu se pot aplica oricărui produs poetic. Pentru poemele analizate, natura „amalgamată” a situațiilor proiectate de text are o diversitate considerabil mai mare decât relațiile de accesibilitate, în special, regulile referitoare la identitatea proprietăților și identificarea inventarului, dar, cu toate acestea, expansiunea tipologică a lumilor posibile în sfera poeticului contribuie la nuanțarea creației poetice printr-un fenomen cultural.

În concluzie, sperăm că lucrarea noastră a demonstrat că interdisciplinaritatea abordărilor de interpretare poetică deschide oportunități lucrative prin explorarea relațiilor care se stabilesc între teorii din domenii diferite: lingvistică, psihologie, antropologie culturală, pragmatică și altele. Cercetările ulterioare care vor recurge la aprofundarea acestor relații vor optimiza, cu certitudine, comprehensiunea textului poetic, din perspectivă cognitivă și integrală, mai ales că, la acest moment, studiile specialiștilor din cele două domenii se intersectează frecvent. Conexiunea dintre experiență, cogniție și limbaj este privită diferit de cognitiști față de structuraliști, iar acest lucru dă naștere unor perspective interesante de cercetare cu privire la proeminența textuală sau gramaticală stabilită prin dihotomia prim-plan - fundal, întemeiată pe principiile generale ale percepției.

În baza acestora, se poate urmări, în cadrul poeziei cognitive, cum este direcționată percepția pe care nivelul gramatical al unui poem o poate induce lectorului asupra unei scene. Construcțiile gramaticale profilează gradul de saliență al secvențelor care alcătuiesc o scenă și schimbă centrul de interes, respectiv de atenție, asupra celor mai proeminente detalii pe care poetul le surprinde, având urmări în planul interpretării. Așadar, metafora, proiecțiile lumilor posibile și textuale, amalgamarea sau spațiile mentale sunt câteva dintre cele mai interesante aspecte pe care lingvistica cognitivă le propune literaturii.

Ineluctabil, cercetarea noastră se înscrie în categoria lucrărilor care trasează succint un cadru conceptual flexibil și ajustabil, căci aria de interes a lingvisticii cognitive este un domeniu ale cărui teorii sunt completate și reconfigurate în paralel cu dezvoltarea științelor conexe care îi servesc drept cadru. Totodată, avem convingerea că va fi un reper util aceluia care vor dori să aprofundeze oricare dintre teoriile amintite, în spiritul sincronizării direcțiilor amintite din lingvistică și poezia realului.